

PORODICA I PRIPADNOST KRIMINALNIM GRUPAMA KAO KAUZALNI KRIMINOGENI FAKTORI*

Vesna Gojković*

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

U radu smo diskutovali o relacijama između nasilničkog kriminalnog ponašanja i dva kriminogena faktora koja se relativno često navode u anamnezi delinkvenata: primarna porodična patologija i udruživanje u kriminalne grupe. Nakon uvodnog razmatranja rezultata relevantnih istraživanja, prikazali smo rezultate dobijene testiranjem 356 odraslih kriminalaca, starih u proseku 36 godina, koji su presuđeni za neko od dela iz oblasti nasilničkog kriminala. Proveravane su hipoteze o uticaju navedenih etioloških faktora na kriminalno ponašanje, kao i hipoteza da primarna porodična patologija i udruživanje u kriminalne grupe pripadaju psihološkom, a ne sociološkom mernom polju. Primenom odgovarajućih instrumenata i statističkih tehnika, utvrđeno je da oba faktora ostvaruju svoj uticaj u grupi sa konativnim osobinama, nasuprot sociološkim (i kognitivnim). Takođe, utvrđeno je da varijabla udruživanja u kriminalne grupe deluje kao samostalni regresor na kriminalno ponašanje i da razlikuje počinioce krivičnog dela razbojništva, dok varijabla primarna porodična patologija ne utiče značajno na nasilničko kriminalno ponašanje kao samostalni regresor.

KLJUČNE REČI: primarna porodična patologija / udruživanje u kriminalne grupe / kriminalno ponašanje

---

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016

* E-mail: v.gojkovic@open.telekom.rs

Kada se govori o etiopatologiji delinkventnog i devijantnog ponašanja, većina autora različitih teorijskih usmerenja, navodi da su uticaji primarne porodične sredine i uticaji vršnjačke grupe značajni kriminogeni faktori. U tom smislu, najčešće su se istraživale relacije između sklonosti ka kriminalu i funkcionalnih i strukturalnih osobina primarne porodične sredine, kao što su: porodične interakcije, (ne)potpunost porodice, način vaspitanja dece, devijantno ili delinkventno ponašanje roditelja, veličina porodice kao i uticaj vršnjaka.

Rezultati istraživanja su često bili kontradiktorni, posebno kada je reč o uticaju *porodične strukture*: neki nalazi su ukazivali na to da je sindrom "brocken home" specifično obeležje anamneze delinkvenata, dok su drugi izveštaji bili drugačiji. Najčešće citirana je longitudinalna studija maloletnih delinkvenata na Floridi, koja je pokazala da bela deca – prestupnici u 28% slučajeva žive samo sa jednim roditeljem (13% ima oba roditelja), dok je kod crnih mladića taj odnos 59% na prema 43%. Međutim, mnoga kasnija istraživanja odraslih prestupnika, recidivista i maloletnih delinkvenata ne nalaze izraženu značajnu korelaciju između odsustva oca i kasnije delinkvencije, a drugi saopštavaju da je ta korelacija značajna samo kod neke vrste antisocijalnog ponašanja, kao što su bežanje iz škole ili begstvo od kuće. Takođe, korelacija je značajnija kod dečaka, nego kod devojčica, značajnija je kod odraslih, nego kod mladih delinkvenata i značajnija je kod belaca, nego kod crnaca.

Različiti rezultati navode na to da se ne sme posmatrati samo fizička odsustnost ili prisutnost oca, nego pre svega, kvalitet tog prisustva, odnosno *interakcije* između članova porodice. Na primer, MekKord i saradnici, tokom longitudinalnog proučavanja juvenilnih delinkvenata (*Blackburn, 2004*), nisu utvrdili razliku između delinkvenata koji su poticali iz rasturenog doma (odsustvo oca) i onih koji su poticali iz problematičnih ali celovitih porodičnih sredina. Uticaj razorenog doma, tako bi se morao svesti pre svega na efekat razvoda, separacije roditelja i deteta od roditelja. Tu se misli na izbor deteta (ako je moguć) kom roditelju treba da pripadne, osećanja krivice i druge snažne emocije i sve ono što se odvija kao intrapsihički život deteta u takvim procesima. Tome u prilog govore i podaci da nema korelacije između razvoda i delinkvencije, ali je značajna korelacija između destruktivnosti i agresivnosti roditelja (što inače i uzrokuje razvod), kao i njihovog antisocijalnog ponašanja. S druge strane, ako dete ostane sa majkom koja je topla i ne-devijantnog ponašanja, odsustvo oca će biti ublaženo. Isto tako, ako se dete identifikovalo sa figurom oca koji je nasilan i napušta dete, sigurno će doći do devijantnog i delinkventnog ponašanja deteta, zaključuju autori ove studije.

Relativizujući hipotezu o značajnosti rasturenog doma, Peterson (*Patterson, 1986*) navodi podatke da 70% delinkvenata potiče iz cele porodice, 50% iz konfliktne porodice, a 20% iz rasturene porodice gde je prisutna hladna i nezainteresovana majka.

Neke sociološke teorije vide porodicu¹ ne samo kao primarni faktor socijalizacije dece, nego kao izvor kasnije personalne pozicije u društvenoj strukturi. U tom smislu, rasturanje porodice utiče na formiranje delinkvencije tako što dete usvaja ovaj model ponašanja, ali i društvo svojim stereotipima o deci iz razvedenih brakova kao nužno devijantnim osobama, čini da oni to i postanu (pitanje izbora profesije, na primer).²

Savremene teorije sistema, koje svaku devijaciju posmatraju kao promenu procesa u okviru sistema - porodice, navode da se i ta odstupanja od uobičajene šeme ponašanja u drugim sistemima moraju sagledati i rešavati sa aspekta porodice. *Kvalitet porodične interakcije*, odnosno konflikti između roditelja izraženi u formi neslaganja, svađa, nasilničkog ponašanja, bračne nestabilnosti ili razvoda, faktori su koji se izoluju u longitudinalnim istraživanjima delinkvenata. Nesuglasice u braku takođe koreliraju sa poremećajima ponašanja kod dečaka i opštom agresivnošću izvan kuće (slična korelacija nije nađena kod devojčica).

Bračni par Gluk (*Glueck, 1960*) navodi da roditelji delinkvenata češće iskazuju negativan stav prema deci, iako nije jasno izolovana koja veza više utiče – sa majčine ili očeve strane. I otac i majka delinkventa pokazuju slabiju emocionalnost prema deci u odnosu na roditelje nedelinkvenata. Bandura (*Bandura 1977*) međutim, navodi da odnos između oca i sina ima važniju ulogu nego odnos majka – sin, pogotovo kada očevi iskazuju manje topline i provode manje vremena sa sinovima. S druge strane, MekKordova (*McCord, 1978*) longitudinalna studija pokazuje da nedostatak osećajnosti i topline od strane majke prema detetu uzrasta od 5 – 13 godina, značajno utiče na kasniju sinovljevu delinkvenciju.

Delinkventi takođe iskazuju negativnu percepciju sopstvene porodice. Frejzer (*prema Blackburne, 2004*) navodi da delinkventi opisuju majke

---

¹ Porodica, odnosno porodična patologija se često definiše kao sociološka varijabla u različitim istraživanjima, pa i našem. Pitanje je, međutim, u kojoj meri je to *zaista* sociološka varijabla, što ćemo pokazati i u našem radu.

² Interesantno je da se sindrom razorene porodice navodi i kao uzročnik različitih devijantnih oblika ponašanja, kao i nekih mentalnih poremećaja i poremećaja ličnosti. Naravno, nesporno je da destrukcija emocionalnih porodičnih interakcija zaista utiče na različite vidove devijacija ličnosti i ponašanja, ali neophodno je precizno definisati svaku varijablu i njihove međusobne odnose.

manje povoljnim izrazima nego nedelinkventi, a očeви manje dobijaju značaj ego-ideala. Porodica je označena kao manje složna (i međusobno roditelji i roditelji prema deci), visok je procenat konflikata, postoji slabo poverenje u roditelje i nedostaje intimna komunikacija. Neki autori faktor porodične privrženosti navode kao najznačajniji u nastanku antisocijalnog ponašanja dečaka, (jače nego kod devojčica). Porodična disharmonija, koja obiluje nasilničkim i neprijateljskim komunikacijama, nedostatkom topline i bliskosti, negativnim očekivanjima i nipodaštavanjima dece, zajednički su rezultati studija o delinkventskoj porodici. Posebno se navodi i zlostavljanje dece, fizičko i emocionalno, koje je takođe znatno učestalije kod delinkvenata, posebno onih koji čine nasilnička krivična dela.

Međutim, neki autori smatraju da mnoga deca koja su bila fizički zlostavljana ne završavaju kasnije kao delinkventi, iako povremeno mogu iskazati antisocijalna ponašanja. To ne znači da ovaj faktor ne utiče značajno na formiranje određenih patoloških promena u ličnosti deteta, naprotiv. Ali što se tiče delinkvencije, *istraživanja navode da je prediktivno značajniji faktor odbacivanja (emocionalno zlostavljanje) nego fizičkog zlostavljanja*. 50% dece koja su bila emocionalno odbačena od strane roditelja čine kasnije ozbiljna krivična dela (20% onih koji su fizički zlostavljana i 11% normalnih). Što se tiče muških ispitanika, 42% odbačenih dečaka postaju kriminalci, u odnosu na 33% normalnih i u poređenju sa 16% ženskih ispitanika. Ovo konstantno odvajanje prema polu, s jedne strane, može biti posledica različitih kriterijuma zlostavljanja, a s druge strane, može se tumačiti i odnosom socijalne sredine prema polu deteta. Naime, kod dečaka je poželjna i toleriše se agresivnost kao crta ličnosti (muškost), dok se kod devojčica takva ponašanja ne tolerišu. U skladu sa tim, one nalaze drugačije načine da odgovore na ponašanja roditelja kao što su odbacivanje, a jedan od njih je okretanje agresije ka unutra, ka sebi a ne na druge ljude, ili formiraju neki drugi, devijantni vid socijalnog ponašanja.

Dakle, *način vaspitanja* dece ima takođe vrlo značajnu ulogu u formiranju delinkventnog ili devijantnog konativnog stila. Ovde se radi prvenstveno o tome koje *disciplinarne tehnike* upražnjavaju roditelji u procesu vaspitanja. Osnovni nedostatak istraživanja koja su sprovedenja su metodološke prirode, jer su se bazirala uglavnom na posmatranju porodičnog funkcionisanja, gde je posmatrač beležio koje metode je preferirao koji roditelj u određenom trenutku. Kao rezultat toga, nastala je prilična konfuzija u terminologiji, ali i samog određivanja onoga šta se posmatra (koji su parametri). Na primer, posmatrači su izveštavali o disciplinskim postupcima roditelja u porodicama delinkvenata ili

agresivne dece, češće koristeći termine nasilan, kažnjavajući, nestabilan, labav, nastran, uz isticanje slabih majčinih sposobnosti.

Zatim su napravljeni pokušaji da se podaci organizuju na drugačiji način, u zavisnosti od konteksta, stila i konzistentnosti disciplinarnih postupaka. Jedan prilaz identifikuje obrazac nagrađivanja i kažnjavanja kao dva polariteta vaspitačkih postupaka, pri čemu se pravi razlika između vršenja *snažnog pritiska – primena sile* (fizičko kažnjavanje, kritikizam i materijalna deprivacija), *povlačenja ljubavi - indiferentnost* (nema fizičke ekspresije neodobravanja, povlačenje od izražavanje osećanja), i *indukovanja* (insistiranje na razmišljanju o posledicama onoga što se čini).

Kod "normalne" dece, moralni razvoj je u pozitivnoj korelaciji sa češćim korišćenjem indukcije od strane roditelja, negativno korelira sa primenom sile, ali nema konzistencije kada je u pitanju emocionalna indiferentnost (povlačenje ljubavi). Relativna "delotvornost" primene sile objašnjava se time što nasilni roditelj postaje uzor za identifikaciju, odnosno, model kasnijeg nasilničkog ponašanja. Primena principa povlačenja osećanja (emocionalna indiferentnost) je ograničena u svojim efektima kod odnosa koji su već izgradili određenu osećajnost. Indukcija, s druge strane, je mnogo bliža učenju kontigenta pravila nego izazivanju odgovora koji su inkompaktibilni sa odvijajućom devijantnom akcijom, i mora da kapitulira pred dečjom sposobnošću za empatiju.

Nekoliko studija sugeriše da delinkventne porodice u većoj meri primenjuju tehniku primene sile. Bandura (*Bandura, 1979*) i saradnici primećuju da roditelji delinkvenata u većoj frekvenciji koriste porugu i druge psihičke metode kažnjavanja, dok roditelji nedelinkvenata koriste kao metod kažnjavanja uzdržavanje od iskazivanja osećanja i indukciju (davanje pouke). Majke dece sa poremećajima ponašanja i devijantnim ponašanjem češće koriste komandovanje i kritikovanje od ostalih majki. MekKord (*McCord, 1977*), nalazi da je roditeljska agresivnost prema deci značajni faktor u nastanku kasnijeg kriminalnog ponašanja, ali ne za stvaranje kriminaliteta kao ličnosne osobine.

Materinsko ponašanje prema detetu može se predstaviti kao kružni model u kome se različite forme interakcija kreću u odnosu na dve nezavisne varijable: ljubav (prihvatanje i toplina naspram odbacivanja i nasilnosti) i kontrola (zahtevi i ograničenja naspram nepostavljanju zahteva i popustljivosti). Kombinacijom polariteta ovih dimenzija, dobijamo četori različita modela (stila) roditeljskog ponašanja: *autoritativan* (prihvatajući – zahtevajući), *popustljiv* (prihvatajući – nezahtevan), *autoritaran* (odbijajući – zahtevan) i *zanemarujući* (odbijajući – nezahtevan). Kakve će efekte

imati ovi stilovi, zavisi i od inteziteta, frekvencije i konzistentnosti kojom se primenjuju.

Istraživači naglašavaju da neusklađenost postupaka i primena disciplinskih mera od strane roditelja, dovodi do značajnih poremećaja u razvoju dečje ličnosti i otežanog procesa socijalizacije. Neki autori čak smatraju (Ekerman, Goleman) da je upravo problem u komunikaciji između roditelja (neusaglašenost primene postupka vaspitanja) i roditelja i dece, glavni faktor u nastanku poremećaja empatije, moralnosti, ali i raznih psihopatoloških stanja. Ekerman (Ackerman, 1987) je tako smatrao da se poremećajem u porodičnoj dinamici "dvostruke veze" mogu objasniti i neki izvori shizofrenije ili devijantnog ponašanja, kao što je alkoholizam. Naime, jedna poruka prema detetu ide na verbalnom nivou, a druga, čak i suprotna na ekspresivnom nivou, pa dete jednostavno ne zna šta treba da uradi, koje ponašanje se od njega traži. Isto tako, majka može vrednovati i tražiti od deteta da poštuje jednu grupu načela i normi, a otac drugu. Dete se tada nalazi u "shizofrenoj" situaciji i usvaja takav model komunikacije kao normalni i uobičajeni model, koji zatim reprodukuje u sekundarnoj porodici. Kod delinkvenata na primer, često imamo kombinaciju popustljive majke i restriktivnog oca.

Peterson (Patterson, 1986) je posmatrao averzivno ponašanje dece, kao što su vikanje, razdraženost, ignorisanje i sl., koje je bilo zajedničko za sve posmatrane porodice. Ovakvo ponašanje se često razvija u delinkventno i to u porodicama gde jeste korišćena u većoj meri kazna kao metod vaspitanja, ali ono što je važnije, jeste nedoslednost u korišćenju te metode. On razlikuje dve vrste poremećaja ponašanja koji su posledica određenog disciplinarnog stila koja se koriste u devijantnim i delinkventnim porodicama. Socijalno agresivna deca (antisocijalna) razdražuju i udaraju braću i sestre, imaju česte napade besa, dok kradljivci pokazuju obrasce laganja, preferanih reakcija, paljenja požara i krađa. Roditelji prve grupe dece iskazuju ponašanja koja ne trpe ni trivijalna odstupanja u akcijama dece, najmanje draži deluju ekscitirajuće, a da bi ga suzbili ili sprečili koriste komandovanje, kriticizam i "tvrdu" disciplinu. Roditelji kradljivaca nastoje da ne uključuju dete u proces interakcije, koriste "labav" stil vaspitanja, gde se kažnjavaju samo neka antisocijalna ponašanja. A i onda kada koriste kaznu, ona nije jednoznačna, konzistentna. Oba stila utiču na devijantno ponašanje dece.

Makobi i Martin (Maccoby, Martin, 1983) svojim istraživanjem pokazuju da je labavost (popustljivost) značajno povezana sa nastankom delinkvencije. Od ukupnog uzorka deca koja su krala na uzrastu od 8 godina, 84% njih je imalo

kontakte sa policijom u 14-oj godini, za razliku od agresivne dece koja su to postala u 24% slučajeva i normalnih – 21%, (dve trećine su već postali hronični prestupnici). Oni zaključuju da je popustljivost u većoj korelaciji sa kasnijom delinkvencijom, nego rigidnost, što se objašnjava time da prvi stil pretpostavlja odsustvo nadgledanja dečjeg ponašanja. Roditelji ne vode dovoljno računa o tome šta dete radi u svoje slobodno vreme, kako provodi vreme u školi, s kim, se druži i sl. Neki istraživači su, ispitujući delinkvente iz deprivirajućih gradskih zona, čak došli do podataka da je majčinska popustljivost i slaba kontrola bila značajnija od socijalnog hendikepa ili delinkvencije roditelja u razlikovanju delinkventnog i nedelinkventnog ponašanja.

Kriminalci imaju u značajno većem procentu roditelje kriminalce, nego ostala populacija, glasi jedna od frekventno korišćenih premisa. Kembridžska studija pokazuje da 37,9% dečaka koji su postali prestupnici imaju roditelje sa kriminalnim dosijeom iz vremena kada su oni imali 10 godina (u poređenju sa nedelinkventima, kod koji je taj procenat 14,6%). Porodični kriminalitet takođe dobro predviđa trajno kriminalno ponašanje mladih nakon 20 godina, naročito kod onih koji su osuđeni za nasilna krivična dela. Kriminogene porodice reprodukuju kriminalce, posebno njihovu agresivnost, poremećaje ponašanja i antisocijalna ponašanja.

Autori nude razna objašnjenja, a jedno od njih je da se kriminal jednostavno nasleđuje kao dispozicija, što se ispoljava kao perzistentno bavljenje kriminalom, i što razlikuje hronične (opasne) delinkvente od situacionih počinilaca, koji čine dela slučajno, na mah i sl. Druga objašnjenja pozivaju se na model identifikacije sa roditeljima. Zatim, u vezu se dovode i faktori koji podrazumevaju proces vaspitanja, o čemu su govorila istraživanja navedena u odeljku koji obrazlaže uticaje vaspitnih tehnika. Pored toga, smatra se i da je važno kako funkcioniše strukturalno i dinamički porodica roditelja kriminalaca: Mek Kord navodi da *nije bilo izrazito značajnih korelacija kada su u pitanju roditelji koji imaju normalne procese interakcije i komunikacije kao i odnos prema detetu, iako imaju kriminalnu prošlost*. Ovaj nalaz sugerise manji značaj naslednog koda za bavljenje kriminalom, ali se ipak mora imati u vidu da autor ne navodi eksplicitno vrstu (težinu) kriminalne karijere roditelja.

Osim potencijalnog uticaja delinkvencije roditelja, ispitan je i uticaj veliçine porodice.

Neka penološka istraživanja i rezultati samoiskaza maloletnih delinkvenata ukazala su na to da deca koja potiču iz porodica sa većim brojem članova

(četvoro i više dece) su sklonija delinkvenciji i bivaju češće osuđivana (recidivisti). Ali, ovo takođe ne važi kod ženskih delinkvenata.

Koja su objašnjenja? Naravno, zavisi od teorije koju prihvatite. Svi ranije navedeni porodični faktori mogu imati svoj uticaj i kada je u pitanju veličina porodice, s tim što se obično veći broj dece registruje kod siromašnog sloja populacije, slabije obrazovanog, migranata, religijski determinisanih osoba i sl. Svaki od navedenih elementa može imati svoj determinišući uticaj. Govori se i o tome da u takvim porodicama slabi međusobna interakcija, kvalitativno i kvantitativno nisu jednako raspoređene emocionalne i druge sadržine tih poruka, teže je primenjivati određene disciplinske metode i td. Glukovi na primer, izveštavaju da 65% delinkvenata ima brata ili polubrata koji je delinkvent takođe, za razliku od nedelinkvenata, gde je taj procenat 26%. Ali, to važi i za one koji imaju samo jednog brata, kao i za one koji ih imaju više. Oni zaključuju da nije toliko važan broj dece, koliko je važno da postoji brat-delinkvent koji je uzor i model identifikacije drugom bratu (ili braći).

Osim uticaja porodice, kao što smo rekli, istraživana je i kriminogena uloga *vršnjačkih grupa* koje poseban uticaj ostvaruju kroz sistem školovanja (podrazumeva socijalizacijske procese van porodice). Ova dva faktora se međusobno prožimaju toliko da ih je teško i nepotrebno izdvajati. Naime, o uticaju sistema školovanja i procesa vaspitanja koji se sprovodi kroz ovu društvenu instituciju nećemo govoriti, jer to nije tema našeg rada, Ali, škola kao ustanova u kojoj se u najvećoj meri proces socijalizacije obavlja kroz druženja sa vršnjacima, ima izuzetan značaj. Neki autori, kao što je Blekburn, navode da je pripadnost grupi vršnjaka kritička determinanata delinkventnog ponašanja, dok drugi ističu da je ova komponenta ključ za predikciju maloletničke delinkvencije. Oltman (*prema Blackburne, 2004*), na primer, navodi da je dve trećine prestupnika svoje prvo krivično delo počinilo u društvu sa nekim (dvojica ili trojica). Kembriđžska studija je takođe iznela podatke da su mlađi prestupnici uglavnom svoje delikte vršili u grupi (sa braćom i li drugovima) i da žive blizu mesta zločina i blizu jedni drugih. Ipak, neki autori smatraju da se uticaj grupe mora sagledati u zavisnosti od uzrasta (početak adolescencije) i ne u potpuno nezavisnom uticaju od roditelja i škole. Isto tako, različita su mišljenja kako se formiraju ove grupe, kako se pozicioniraju određeni članovi i kako počinju da se bave kriminalom.

Subkulturalne teorije, naravno, smatraju da vršnjačke grupe direktno uzrokuju nastanak kriminala. Kada krene normalni razvojni proces osamostaljivanja, separacija od roditeljskog uticaja, deca se okreću vršnjacima, pripadnicima svoje subkulture, iz komšiluka i to postaju

dominantni uticaji na ponašanja mnogih adolescenata. Teorije pritiska sugerišu da statusna deprivacija utiče na antiškolsku motivaciju i raspoloženje da se formiraju posebne "družine". Neslaganje između školskih aspiracija i postignuća je povezano sa odbacivanjem škole i okretanjem istomišljenicima. Istraživanja su pokazala da deca koju su vršnjaci odbacili (usled agresivnog ponašanja ili nedostatka sposobnosti da postignu legitimne ciljeve), kasnije imaju probleme prilagođavanja i bivaju involvirani u kriminalno okruženje.³

Međutim, ako su agresivna deca socijalno odbačena i nesposobna, kako se onda objašnjava njihovo značajno učešće u delinkventnim vršnjačkim grupama. Da bi to proverili, grupa autora (*Giordano, Cernkovich, Pugh, 1986*), pitali su da li su delinkventni nesposobni za stvaranje prijateljstava. Našli su da većina delinkvenata nije bila socijalno izolovana, i da su bili sposobni da formiraju dugotrajna i čvrsta prijateljstva, za razliku od mladih koji su bili spremniji na konformiranje koji su imali manja ubedljiva prijateljstva. Agresivna deca, iako su možda manje popularna, nisu socijalno izolovana i druže se sa sličnim osobama. Za razliku od njih, odbačena, ali ne i agresivna deca su imala manje uspešne prijateljske veze.⁴

Analize teorija socijalnog učenja podsećaju da je za formiranje grupe neophodan prijem člana, inicijacija i određivanje značaja uloge koje član dobija, što zavisi od toga kako će se u grupi dokazati. Oni imaju svoja pravila, ciljeve (koji su delinkventni) i uglavnom provode zajedno svo svoje vreme, mnogo više nego sa porodicom ili u školi na primer. Ponašanje je određeno isključivo onim što grupa (vođa) odobrava ili neodobrava.

Dok teorije subkulture smatraju da se adolescenti pasivno, po inerciji uključuju u delinkventne grupe, koja ih onda socijalizuje u delinkvente, teoretičari socijalnog učenja smatraju da mladi aktivno biraju delinkventne drugove. Znači, onaj ko bira, selkcionise i opredeljuje se za delinkventne drugove, on je već socijalizovan u tom smeru, na osnovu ranijeg učenja, smatra (*Bandura, 1979*). Bračni par *Gluk*, u svojoj longitudinalnoj studiji,

---

³ A možda je reč o tome da takvo dete nije pasivno involvirano u kriminogenu sredinu, nego je on u stvari sam bira, usled sopstvenih predispozicija. Ovo stanovište je inače, deo jedne od naših hipoteza, od kojih smo pošli prilikom istraživanja.

⁴ Ova podela na agresivnu i odbačenu decu može se porediti sa Ajenkovom podelom na ekstrovertne i introvertne, s tim što je različita priroda nastanka ovih osobina: u prvom slučaju se radi o osobinama koje su nastale kao posledica određenih roditeljskih postupaka, dok se u drugom slučaju radi o urođenim predispozicijama. Interesantno bi bilo ispitati u kolikoj meri i kako deluju ti postupci u zavisnosti od toga da li je dete urođeno sklonije jednom ili drugom tipu ponašanja.

pokazuje da "svaka ptica svome jatu leti", i da se isključivo po tom principu obavlja asocijacija za delinkventnu grupu.

Autori koji pripadaju teorijama kontrole, smatraju da je prediktivnost kriminalnog ponašanja relevantnija sa aspekta vezanosti adolescenata za konvencionalne grupe i standarde, naego za delinkventne grupe vršnjaka. Najveći stepen delinkvencije nađen je u self-raportima adolescenata koji su imali slabe odnose sa porodicom, sa roditeljima i konvencionalnim vršnjacima.

Eliot (*Elliot, prema Andrews & Bonta, 2002*) sumira sve ove psiho-socijalne nalaze i kaže da indeks izražene povezanosti sa devijantnim grupama jeste u najvećoj meri direktan i proksimativno kauzalan faktor deklinvencije i njenog merenja. Neadekvatna socijalizacija i socijalna dezorganizacija su medijatori koji deluju indirektno, upravo preko formiranja subkulturalnih, delinkventnih grupa.

Međutim, i pored priznanja relevantnosti uticaja ovog faktora, dva pitanja su ostala nerešena. Prvo, u kojoj meri su vršnjačke grupe neophodan i dovoljan uslov za promociju maloletničke delinkvencije? Naime, postoji manjina, ali značajna, koja deluje samostalno, pa se može zaključiti da vršnjačke grupe možda jesu najčešći razlog za vršenje prestupništva, ali ne važi za sve počinioce, niti za sve vrste krivičnih dela. Drugo, u kojoj meri vršnjačke grupe utiču na formiranje delinkventnog ponašanja putem procesa učenja, nasuprot aktivaciji određenih predispozicija ili mogućnosti za delinkventnost, koja se nalazi u samoj ličnosti budućeg prestupnika. Kako navodi Hirši, (*Hirschi, prema Blackburn, 2004*) vršnjačka grupa možda fascilitira izvršenje zločina, ali kriminalne mogućnosti su već oformljene pre adolescentskog perioda. Nalaz sugeriše drugačiju konotaciju izreke "svaka ptica svome jatu leti".

U novijim istraživanjima kriminalnog ponašanja, posebno nasilništva, utvrđeno je da se kao najprediktivnije varijable indikuju sve forme ranog antisocijalnog ponašanja, dok se kliničke varijable, kao što je patologija u primarnoj porodici indikuju kao relativno slab prediktor.

Različite studije su nepobitno utvrdile da i primarna porodica i grupe ljudi s kojima se družimo utiču na aberantna ponašanja, ali nije dovoljno precizno određen kontekst njihovog odvijanja. Da li su ovi faktori instrumenti socijalizacije, pa shodno tome pripadaju takozvanim sociološkim kriminogenim faktorima, ili su oni deo konativno kognitivnih interakcija jedinke i sredine, pa shodno tome pripadaju psihološkom mernom polju? Prvi deo pitanja podrazumeva ne samo pasivnost ličnosti i

organizma uopšte, nego i određeni pristup delovanja u cilju prevencije i resocijalizacije. Drugi deo pitanja podrazumeva da je ljudsko biće aktivna jedinka koja svaku akciju iz spoljne sredine prima sopstvenim "senzornim" poljem, obrađuje je kognitivno i konativno, a zatim reaguje na nju u pokušaju da ostvari komunikaciju. Ovaj drugi, psihološki pogled na jedinku podrazumeva i drugačiji pristup u procesu razumevanja i delanja u odnosu na kriminalitet uopšte.

Tako na primer, u nizu prevalentnih istraživanja kod nas (*Hošek i saradnici, 1998*) utvrđeno je da su primarna porodična patologija i sklonost ka udruživanju maskirani psihološki faktori.

Prikaz istraživanja

U jednom našem obimnom istraživanju (*Gojković, 2007*) konativnih i kognitivnih osobina nasilnih kriminalaca proveravali smo relacije između ličnog sklopa nasilnih delinkvenata i njihovih socijalnih karakteristika u odnosu na tipove kriminalnog ponašanja. Uzorak je činilo 356 odraslih kriminalaca, u proseku starih 36 godina, koji su presuđeni za jedno od krivičnih dela iz oblasti nasilničkih delikata (ubistvo, silovanje, razbojništvo i nanaošćenje tešjih telesnih povreda).

U ovom radu prikazaćemo nalaze koji su dobijeni testiranjem hipoteze o značajnom uticaju faktora primarne porodične patologije i održavanja u kriminalne grupe na vršenje kriminala, kao i hipoteze o tome da ova dva kauzalna faktora pripadaju psihološkom merenom prostoru, pre nego sociološkom.⁵ Primenjeni su sledeći instrumenti: baterija testova KON6 i KOG3 za merenje psiholoških osobina, upitnici (konstruisani za potrebe istraživanja) kojima smo utvrđivali mere socijalnog, materijalnog, obrazovanog i bračnog

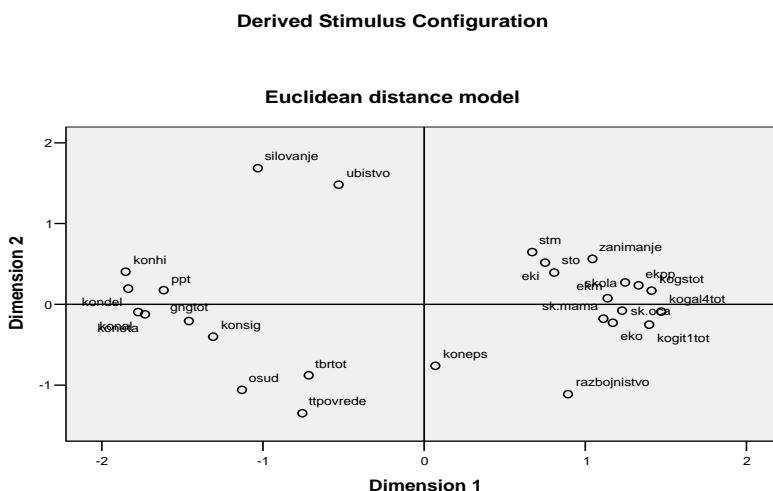
---

⁵ Grupu nezavisnih varijabli činile su psihološke i sociološke varijable. Psihološke su operacionalno definisane primenom teorijskog kibernetičkog modela, to su konativne osobine određene primenom baterije testova KON6 i kognitivne osobine određene primenom baterije KOG3; sociološke varijable su operacionalno definisane kao glavne komponente primenjenih upitnika za merenje socijalnog, ekonomskog i obrazovnog statusa ispitanika, njegovog oca, majke i porodice u celini, zanimanjem ispitanika, kao i njegovog oca i majke, bračnog statusa ispitanika. U grupu socioloških varijabli svrstali smo i varijable primarne porodične patologije koja je operacionalno definisana primenom upitnika za merenje porodične patologije, kao i varijabla udruživanje u kriminalne grupe, koja je operacionalno definisana primenom upitnika za merenje udruživanja u gangove. Zavisne varijable su bile tip krivičnog dela, operacionalno definisane kao presuđeni kriminalitet, kao i recidivizam. Varijabla "neotkrivena krivična dela" operacionalno definisana primenom upitnika TBR, povremeno je korišćena kao zavisna ili kao nezavisna varijabla.

statusa, kriminalne karijere kao i postojanje primarne porodične patologije i udruživanja u kriminalne grupe. Podaci su obrađivani različitim tehnikama, kako onima koje podrazumevaju linearni odnos između merenih varijabli, tako i onima koje podrazumevaju da je taj odnos alinearani.

Primenom tehnike optimalnog skaliranja ALSICAL dobijeni su sledeći rezultati:

Slika broj 1: Euklidov model distanci merenih varijabli

U gornjem levom kvadrantu se nalaze sledeće varijable: krivična dela silovanje i ubistvo, konativni faktori HI, DELTA i PPT (faktor primarne porodične patologije). U donjem levom kvadrantu se nalaze sledeće varijable: GNG - udruživanje u kriminalne grupe, konativni faktori ETA, SIGMA i ALFA, varijable ranija osuđivanost, "tamna brojka kriminala" – TBR i krivično delo nanošenja teških telesnih povreda. U gornjem desnom kvadrantu se nalaze sledeće varijable: STM – socijalni status majke, STO – socijalni status oca, zanimanje ispitanika, stepen školske spreme ispitanika, EKI – ekonomski status ispitanika, EKP – ekonomski status porodice, i kognitivni faktori KOGS - specijalizacija i KOGAL – verbalne sposobnosti. U donjem desnom kvadrantu se nalaze sledeće varijable: SKoca – školska sprema oca, SKM – školska sprema majke, EKO – ekonomski status ispitanika, kognitivni faktor perceptivnih sposobnosti KOGIT, konativni faktor epsilon i krivično delo razbojništva.

Utvrđeno je da se faktori udruživanja u kriminalne grupe i porodične patologije nalaze nasuprot kognitivnih osobina i socijalnih faktora, kao i krivičnog dela razbojništva, i da se nalaze u prostoru sa konativnim osobinama i krivičnim delima ubistva i silovanja, odnosno nanošenja teških telesnih povreda.

Takođe, evidentno je da se faktor udruživanja u kriminalne grupe nalazi u istom prostoru sa konativnim faktorima ETA, ALFA i SIGMA, ali i kriminalnim varijablama, kao što su osuđivanost, kriminalna karijera i krivično delo nanošenja teških telesnih povreda.

Faktor primarne porodične patologije je u istom merenom prostoru sa konativnim faktorima DELTA i HI, kao i krivičnim delima ubistva i silovanja.

Zaključci koji se iz ove analize mogu izvesti su sledeći:

Najpre, oba faktora, koji se tradicionalno svrstavaju u grupu socijalnih uticaja, nalaze se u psihološkom merenom prostoru, zajedno sa merenim konativnim osobinama.

Drugo, primarna porodična patologija je u relaciji sa psihoticizmom, odnosno poremećajem u radu centralnog ličnosnog procesora koji koordinira rad celokupnog sistema, kao i poremećajima u funkcionisanju osnovnih biotičkih funkcija. Prema kibernetičkom modelu, disfunkcije navedenih faktora indikuju maligne forme agresije, analnu agresiju i amoralnost. Reč je o kriminalnoj psihopatiji, koja se, prema ovim analizama, nalazi u anamnezi silovatelja i ubica. S obzirom da su na suprotnoj strani merenog prostora svrstani socijalni faktori i kognitivni faktori, može se zaključiti i to da su ovi počinioci i kognitivno insuficijentni i socijalno indisponirani.

Treće, faktor udruživanja u kriminalne grupe je u relaciji sa impulsivnim, agresivnim ponašanjem koje odlikuje slaba samokontrola i poremećaji afekata, kao i sklonost ka sukobu sa okolinom, odnosno invalidna socijalizacija. Ove osobine se nalaze kod onih koji čine teške telesne povrede. Udruživanje u kriminalne grupe u većoj meri je određeno time da li je neko prethodno osuđivan, ranijeg kriminalnog staža, nego od socijalnih osobina i kognitivne strukture.

Ovi rezultati potvrđuju našu početnu premisu kao i ranije nalaze dobijene istraživanjima na uzorku nasilnih delinkvenata kako u našoj zemlji, tako i u ostalim studijama (Hare, 1998, Andrews & Bonta, 2002).

UTICAJ VARIJABLE UDRUŽIVANJE U KRIMINALNE GRUPE NA KRIMINALNO PONAŠANJE

Međutim, mi smo proveravali i koliki i kakav je "samostalni" uticaj varijable udruživanja u kriminalne grupe na vršenje nasilnog kriminala. Primenom tehnike kategorijalne regresije CATREG, utvrdili smo da između varijable pripadnosti kriminalnim grupama i kriminalnog ponašanja postoji multipla korelacija $R= 0.34$. Međutim, varijabla udruživanja u kriminalne grupe može objasniti svega 11% varijanse krivičnih dela.

Skala pripadnosti prokriminalnim grupama razlikuje s jedne strane krivična dela razbojništva i nanošenja teških telesnih povreda (koji po skor u zauzimaju gotovo istovetno mesto), a s druge strane krivično delo silovanja i ubistva (nešto manji skor, ali na istoj strani kao silovanje). To znači da se prva grupa osuđenika udružuje radi izvršenja krivičnog dela ili je stalni član neke bande, dok druga grupa osuđenika čini prestupe samostalno. Ipak, senku sumnje na mogućnost generalizacije ovog zaključka, baca mali procenat varijanse koji ova varijabla može da objasni. Faktorska analiza skale je utvrdila da je reč o jednofaktorskom instrumentu, dok je ajtem analiza potvrdila njegove dobre metrijske osobine. Dakle, objašnjenje zbog čega ovaj prediktor objašnjava mali procenat varijanse može biti to što se njegov uticaj "preliva" na neke druge faktore (jedan ili više njih) koji po svom sadržaju subsumiraju ovu varijablu. Pretpostavljamo da to može biti faktor ETA koji podrazumeva sklonosti ka sukobima sa okolinom, ili faktor SIGMA koji podrazumeva agresivnost.

Nakon što smo ustanovili da varijabla pripadnosti prokriminalnim grupama vrši svoj uticaj na kriminalno ponašanje kao samostalni prediktor, analizom faktorske strukture testa pokušali smo da sagledamo po kojim se latentnim osobinama razlikuju ispitanici koji su počinili različita krivična dela, kada je u pitanju udruživanje radi izvršenja zločina.

Faktorska analiza upitnika GNG (metod rotacije je Promax)

*Zbornik IKSI, 1-2/2010 – V. Gojković
„Porodica i pripadnost kriminalnim grupama kao
kauzalni kriminogeni faktori”, (str. 167-192)*

Tabela 1 Matrica sklopa

	Faktori				
	1	2	3	4	
gng8	,781				
gng17	,616				
gng12	,555	,172			
gng18	,478				
gng13	,477		,159		
gng16	,460				
gng6	,383	-,148		,343	
gng10	,183	,805	-,201	-,172	
gng3	-,126	,656	,138		
gng11		,480	,137		
gng2	-,103	,415			
gng1		,371			
gng7	,122	,362	-,215	,280	
gng9		,329	,253		
gng14		-,124	,708		
gng15		,160	,631		
gng4	,111	,225	,291	,158	
gng5				,932	
	4.15	4.04	2.99	2.92	14,1
%	29.43	28.65	21.20	20.71	

Tabela 2 Matrica strukture

	Faktori			
	1	2	3	4
gng8	,729	,417	,304	,434
gng12	,676	,542	,388	,419
gng17	,591	,373	,297	,313
gng16	,538	,416	,335	,318
gng18	,536	,408	,323	,295
gng13	,498	,322	,346	,289
gng10	,507	,719	,275	,248
gng3	,390	,673	,473	,366
gng11	,365	,563	,426	,367
gng9	,396	,525	,491	,387
gng7	,410	,460	,191	,432
gng2	,210	,392	,248	,213
gng1	,249	,354	,172	,134
gng15	,473	,556	,744	,394
gng14	,270	,270	,615	,210
gng4	,493	,546	,553	,477
gng5	,453	,394	,348	,869
gng6	,519	,319	,345	,521

Tabela 3 Matrica korelacija faktora

Faktori	1	2	3	4
1	1,000	,650	,501	,571
2	,650	1,000	,580	,512
3	,501	,580	1,000	,483
4	,571	,512	,483	1,000

Tabele broj 1-3 prikazuju rezultate faktorske analize varijable pripadnosti prokriminalnim grupama. Ortogonalnom projekcijom faktora dobijena su četiri glavna faktora, koji ukupno objašnjavaju 39 % varijanse, od čega samo prvi faktor objašnjava 28% varijanse. Nakon rotiranja, prva dva faktora imaju jednak procenat varijanse (4%), a onda slede druga dva sa takođe jednakim procentom varijanse (3%). Pogledajmo sada strukturu ovih faktora.

Prvi faktor, koji objašnjava najveći procenat ukupne objašnjene varijanse pripadnosti prokriminalnim grupama (29%), definisan je isključivo onim aitemima koji podrazumevaju članstvo u kriminalnoj grupi. To su sledeći aitemi: "Kada si član bande imaš posebnu važnost u kraju, pa te ljudi više poštuju", "da nisam bio član grupe, nikada ništa ne bi stekao ni postao neko i nešto", "Jedino sam se kao član grupe osećao sigurno".

Drugi faktor, koji objašnjava 28% ukupne varijanse, odnosi se na one aiteme koji ne definišu nužno članstvo u grupi, ali podrazumevaju "filozofiju uličnih bandita" i ponašanje po zakonima ulice. Smatramo da ispitanici koji su zaokružili ove aiteme spadaju u osobe koje po potrebi mogu pristupiti grupi da bi se dokazali pred drugima ili sobom, ali najpre promovišu sopstvenu moć i fizičku snagu. Mogu se prepoznati i kao sledžije.

Treći faktor, koji objašnjava 28% ukupne varijanse, zasićen je aitemima koji definišu povodljivost i težnju ljudi da se poistovete sa svojim grupama. Smatramo da prestupnici koji su pozitivno odgovorili na ove aiteme, za razliku od prve grupe, koji su članstvo u grupi koristili kao sredstvo za postizanje nekog cilja (da bi se dokazali i postali "neko" ili "nešto"), su u krajnje podređenom položaju u odnosu na grupu kojoj pripadaju – oni od nje ne očekuju ništa više nego samo da ih prizna kao svoje članove.

Četvrti faktor, koji objašnjava 21% ukupne varijanse, zasićen je aitemima koji definišu vođstvo kriminalne grupe⁶.

---

⁶ Naime, kriminalci koji su se deklarirali kao vođe kriminalnih grupa nastavljaju to da budu i u zatvoru, s tim što su oni sada vođe neformalnih zatvorskih grupa.

U odnosu na ove podatke, može se reći da je varijabla GNG značajan pokazatelj kriminala, i to prvenstveno krivičnog dela razbojništva, ali da nije iskazala očekivani uticaj na vršenje krivičnog dela. Ona se ne može definisati kao sociološka varijabla, jer ne utiče na grupne razlike ako se nalazi u prostoru koji "grade" sociološke varijable. U psihološkom prostoru utiče na razlikovanje krivičnih dela, ali je taj uticaj relativno nizak. Ipak, naša hipoteza je potvrđena, iako iz nalaza sledi da varijabla pripadnosti prokriminanim grupama vrši samostalan uticaj kao kriminološka varijabla. Ključni dokaz za ovu tvrdnju je taj što kada se analizira ponašanje ove varijable u prostoru sa psihološkim faktorima, ona se ne nalazi u prostoru koji diferencira krivično delo razbojništva od ostalih, što je očigledno utvrđeno ispitivanjem njene "samostalne" regresije na tipove kriminala.

UTICAJ VARIJABLE POSTOJANJA PRIMARNE PORODIČNE PATOLOGIJE NA KRIMINALNO PONAŠANJE

Kada su postupkom ALSCAL skalirane sve vrednosti (psihološke, sociološke i krivična dela), utvrđeno je da se faktor primarne porodične patologije nalazi u prostoru sa konativnim osobinama, a nasuprot prostoru koji grade sociološke i kognitivne osobine. Time je potvrđena hipoteza da je reč o faktoru koji pripada prostoru psiholoških, pre nego socioloških faktora.

Kao i u slučaju varijable udruživanja u kriminalne grupe, proveravali smo uticaj varijable primarne porodične patologije na kriminalno ponašanje primenom tehnike CATREG. Dobijen je sličan koeficijent (tabele prikazane u *prilogu broj 2*), multiple korelacija $R=0.32$ sa krivičnim delima, ali nije potvrđena statistička značajnost. To znači da primarna porodična patologija kao samostalni prediktor ne utiče sistematski na kriminalno ponašanje, što na prvi pogled može ukazati da ovaj faktor nema značaj u etiologiji kriminala koji su mu mnogi kriminolozi-psiholozi pripisali.⁷

Kvantifikacijom zavisne varijable krivično delo, utvrđeno je da se prema varijabli primarne porodične patologije razlikuju ubice i silovatelji (krivična dela ubistva imaju skor od $-2,42$, a krivična dela silovanja $1,58$), dok nema značaja za kriminalce koji vrše krivična dela nanošenja teških telesnih povreda i razbojništva. Ovo potvrđuje raniji zaključak, dobijen tehnikom ALSCAL: u anamnezi onih koji vrše silovanja ili ubijaju, veća je verovatnoća

---

⁷ Međutim, treba imati u vidu da se predviđa vrsta krivičnog dela, a ne da li će neko počiniti zločin ili ne.

postojanja indikatora poremećenih porodičnih odnosa, nego kod osoba koji vrše teške telesne povrede ili razbojništva.

Dakle, dok iz analize regresije varijable udruživanje u kriminalne grupe na krivično delo proizilazi da su teške telesne povrede i razbojništvo jedno isto, i da se dobro diskriminiraju naspram silovatelja (i ubica), dotle iz analize regresije varijable primarne porodične patologije na krivično delo proizilazi da ovaj faktor nema nikakvog uticaj na prva dva dela, ali zato vrlo dobro diskriminira ubice od silovatelja.

Urađena je faktorska analiza skale primarne porodične patologije PPT, i to posebno za oca i posebno za majku.

Tabele faktorske analize PPT – otac

Tabela 4 Matrica sklopa

	Faktori			
	1	2	3	
ppto1	-.898	,199	,159	
ppto11	-.718	-.104	,154	
ppto7	,639		,217	
ppto4	,517		,244	
ppto6		,711		
ppto10		,681	-.125	
ppto8		,632		
ppto2	-.153	,449		
ppto9	,123	,216		
ppto5	-.162	-.125	,564	
ppto3	,126		,502	
	2.52	2.17	0.92	5.61
%	44.92	38.68	16.40	

Tabela 5 Matrica strukture

	Faktori		
	1	2	3
ppto1	-.755	-.233	
ppto11	-.725	-.449	
ppto7	,716	,356	,402
ppto4	,629	,351	,397
ppto6	,416	,739	,114
ppto8	,389	,670	
ppto10	,248	,650	-.103
ppto2		,372	
ppto9	,217	,274	
ppto3	,267		,538
ppto5		-.174	,511

Tabela 6 Matrica interkorelacija dobijenih glavnih faktora

Faktori	1	2	3
1	1,000	,490	,287
2	,490	1,000	,053
3	,287	,053	1,000

Tabele broj 4-6 prikazuju rezultate faktorske analize. Za razliku od upitnika GNG koji je jednofaktorski instrument (prvi dobijeni faktor reprezentuje predmet merenja skale), ovaj upitnik je po svoj prilici dihotoman (dvofaktorski). Kada je u pitanju primarna porodična patologija koja se odnosi na oca, izdvajaju se tri glavna faktora koji ukupno objašnjavaju 5,6% varijanse. Nakon rotacije, prva dva faktora imaju približnu varijansu (2.5% i 2.2%), a treći nešto manju (0.9%).

Prvi faktor, koji objašnjava 45% objašnjene ukupne varijanse, definiše se kao odnos zanemarivanja i emocionalnog odbacivanja ispitanika od strane oca.

Drugi faktor, koji objašnjava 39% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao odnos fizičkog i emocionalnog zlostavljanja ispitanika od strane oca.

Treći faktor, koji objašnjava 16% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao potpuna permisivnost i zanemarivanje ispitanika od strane oca.

Kada smo govorili o parcijalnom uticaju varijabli PPTO, najveći značaj su imali ajtemi smešteni u prvom faktoru koji objašnjava i najveći procenat varijanse, a to su zanemarivanje deteta, seksualno zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje. Vidimo da iako fizički teror i kažnjavanje kao "vaspitni metod" ima određenog uticaj na vršenje kriminala, veći značaj ima emocionalno zanemarivanje i indiferentnost.

Tabele faktorske analize primarne porodične patologije – majka

*Zbornik IKSI, 1-2/2010 – V. Gojković
„Porodica i pripadnost kriminalnim grupama kao
kauzalni kriminogeni faktori”, (str. 167-192)*

Tabela 7 Matrica sklopa

	Faktori			
	1	2	3	
pptm1	-,935	,197	,196	
pptm4	,555	-,112	,199	
pptm11	-,503	-,208		
pptm7	,493	,205	,187	
pptm8	,170	,594	-,102	
pptm6		,588		
pptm10		,577		
pptm2	-,114	,372		
pptm3	,134		,443	
pptm5		-,150	,369	
pptm9			,183	
	2.52	2.17	0.92	5.61
%	44.92	38.68	16.40	

Tabela 8 Matrica strukture

	Faktori		
	1	2	3
pptm1	-,794	-,149	
pptm7	,635	,483	,391
pptm11	-,575	-,406	-,140
pptm4	,561	,197	,316
pptm8	,402	,634	,139
pptm6	,320	,632	,289
pptm10	,155	,527	,132
pptm2		,300	
pptm3	,243	,173	,470
pptm5			,313
pptm9			,180

Tabela 9 Matrica međusobnih interkorelacija glavnih faktora

Faktori	1	2	3
1	1,000	,439	,278
2	,439	1,000	,328
3	,278	,328	1,000

Kada je u pitanju varijabla primarne porodične patologije koja se odnosi na majku, stvar je gotovo identična kao i kod oca ispitanika. Nakon rotacije faktora, dobijena su tri glavna faktora koja objašnjavaju 5.6% ukupne varijanse. Prvi faktor objašnjava 2.52%, drugi 2.17% i treći 0.92% varijanse. varijanse.

Prvi faktor, 45% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao zanemarivanje i emocionalno napuštanje od strane majke prema ispitaniku.

Drugi faktor, 39% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao fizičko i emocionalno zlostavljanje ispitanika od strane majke.

Treći faktor, 16% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao permisivnost i odbacivanje ispitanika od strane majke.

Zaključak je isti kao i kada je reč o ocu – veći kriminogeni uticaj ima emocionalno napuštanje i odbacivanje deteta, ravnodušnost i zanemarivanje, ili permisivnost, nego fizičko kažnjavanje i bes.⁸

Kada se uradi faktorska analiza primarne porodične patologije zajedno za oca i majku dobija se čak 8 glavnih faktora, koji nakon rotacije, objašnjavaju oko 17% ukupne varijanse.

Prvi faktor, 18% ukupne objašnjene varijanse, definiše pozitivan odnos oca prema ispitaniku, odnos razumevanja i poverenja.

Drugi faktor, 14% ukupne objašnjene varijanse, definiše odnos emocionalnog zlostavljanja i odbacivanja ispitanika od strane majke.

Treći faktor, 13% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao surovost i fizičko kažnjavanje ispitanika od strane oca.

Četvrti faktor, 13% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao zanemarivanje ispitanika od strane majke.

Peti faktor, 11% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao rigidnost i restriktivnost oca prema ispitaniku.

Šesti faktor, 10% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao fizičko kažnjavanje majke ispitanika

Sedmi faktor, 10% ukupne objašnjene varijanse, definiše se zanemarivanje i odbacivanje ispitanika od strane oca.

Osmi faktor, 9% ukupne objašnjene varijanse, definiše se kao apsolutna permisivnost majke prema ispitaniku.

Kada se uporede faktorske analize skale primarne patologije porodice u celini, sa patologijom posebno majke i posebno oca, na prvom mestu je pozitivan odnos sa ocem, a zatim emocionalno odbacivanje od strane oca i majke, pa tek onda fizičko zlostavljanje i potpuna permisivnost. Pri

---

⁸ Drugim rečima, bolje je i bilo kakva emocija nego nikakva, a ako se već emocija pojavi, onda je bolje čak i bes nego emocionalna hladnoća i prezir.

tom je nešto veći procenat varijanse faktora koji se odnose na oca (52%), nego na majku (46%).

Međutim, većina zapisa u kriminološkoj literaturi koja obrazlaže različite etiološke faktore kriminala, najčešće kao uzrok navodi surovo fizičko kažnjavanje i bes prema detetu, ili udruženo dejstvo fizičkog i emocionalnog zlostavljanja. Prema našim nalazima, faktor odbacivanja i zanemarivanja, tj. emocionalnog zlostavljanja dece je faktor koji je u najvećoj meri zajedničko svojstvo naših ispitanika. Takođe, vidimo da se oni koji čine ubistva i oni koji čine krivično delo silovanja, razlikuju prema tome u kojoj meri su roditelji bili indiferentni prema deci, koliko su ih zanemarivali ili ispoljavali bes i surovost. Isto tako, odnosi u primarnoj porodici nisu imali efekta na kriminalnu karijeru zločinaca koji nanose teške telesne povrede i razbojništva.

S druge strane, moramo ponoviti da ova varijabla iskazuje slabe regresione uticaje na kriminal i niske korelacije sa ostalim psihološkim faktorima.

Jedno od mogućih objašnjenja je da ovaj faktor nesumnjivo čini značajan deo porodične anamneze kriminalaca (silovatelja i ubica), ali da ga subsumiraju neki drugi konativni faktori koji vrše značajniji uticaj. Prilikom analize rezultata CATPCA govorili smo o međusobnim korelacijama mernih varijabli, i tada je ustanovljeno da faktor primarne porodične patologije korelira sa faktorom DELTA i HI (psihoticizam i primarna psihopatija). Poremećaj u radu sistema za koordinaciju i integraciju regulativnih funkcija, kao i regulatora organskih funkcija koji se često nalazi u "profilu" ovih kriminalaca, definišemo kao primarnu psihopatiju. Dakle, poremećeni emocionalni odnosi, disfunkcionalna porodična sredina i traume u ranom razvojnom periodu su inkorporirane u ove ličnosne sisteme. U stvari, svaka od konativnih dimenzija kibernetičkog modela, na izvestan način je "osetljiva" na postojanje rane patologije. To može objasniti slab uticaj primarne porodične patologije kao jednog od psihološkog regresora.

IMPLIKACIJE DOBIJENIH REZULTATA

S obzirom na nalaze koji ukazuju da se radi o teškim poremećajima ličnosti (Gojković, 2009) koji su strukturirani i kao takvi imaju lošu prognozu, sistem delovanja društvenih programa treba da bude usmeren na prevenciju pre nego na resocijalizaciju. Zaštita društva od nasilnika podrazumeva duže vremenske kazne, što je metod koji se inače uveliko primenjuje u anglosaksonskom pravosuđu (kumulativne kazne, doživotne

kazne za pedofiliju i sl). Drugim rečima, nije sporno da se kod opasnih počinilaca u anamnezi nalazi faktor porodične disfunkcije, ali on je samo deo šireg dispozicionog spektra, koji je otporan na uobičajene mere delovanja. Dakle, konativna dezorganizacija i kognitivna insuficijencija koja je karakteristična za počinioce krivičnih dela silovanja, a posebno recidivizam kao dominantno obeležje, ukazuje na izraženi malignitet koji prevazilazi značaj utvrđivanja porekla patologije.

S druge strane, ako govorimo o sklonosti kriminalaca koji čine najteže prestupe da se udružuju u grupe, možemo reći da je prognoza optimističnija, jer se radi o psihološkoj strukturi na koju je moguće delovati različitim tehnikama. To su osuđenici koji su u najvećoj meri počinili krivično delo razbojništva, na čiji recidivizam u većoj meri utiče upravo faktor udruživanja, više nego neki socijalni faktori – školska sprema, zanimanje, materijalni status (Gojković, 2007). Ponavljanje krivičnog dela je odlika svih nasilnih delinkvenata, jer se radi o strukturiranom ponašanju, i ova vrijabla značajno razlikuje klasične od nasilnih kriminalaca, što dodatno potvrđuje stav da je intervencija društva vrlo ograničena.

REFERENCE

- (1) Andrews, D.A. and Bonta, J. (2003). *The Psychology of Criminal Conduct*, Anderson Publishing Co, Cincinnati, Ohio
- (2) Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. EngleWood, New Jersey, Prentice Hall.
- (3) Bandura, A. (1979). *Psychological mechanisms of aggression in Human Etiology*. Cambridge University Press.
- (4) Blackburn, R. (2004). *The Psychology of Criminal Conduct – Theory, Research and Practise*, Chichester, Wiley
- (5) Fajgelj, S. (2003). *Psihometrija – Metod i teorija psihološkog merenja*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
- (6) Farrington, D.P. & West, D.J. (1971). *A comparison between early delinquents and young aggressives*, The British journal of criminology.
- (7) Farrington, D.P., Biron, L., and LeBlanc, M. (1982). *Personality and delinquency in London and Montreal*. In J. Gunn and D.P. Farrington (eds), *Abnormal Offenders, Delinquency, and the Criminal Justice System*, Chichester, Wiley.
- (8) Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. and Pugh, M.D. (1986). *Friendship and delinquency*, American Journal of Sociology, 91, 1170-1202.

- (9) Glueck, S. and Glueck, E. (1968). *Unraveling Juvenile Delinquency*, Howard University Press.
- (10) Gojković, V. (2007). *Kibernetički model dimenzija ličnosti i tipovi kriminalnog ponašanja*, Novi Sad, doktorska disertacija
- (11) Gojković, V. (2009). *Psihologija kriminalnog ponašanja*, Novi Sad, Prometej i Fakultet za pravne i poslovne studije
- (12) Hare, R.D. (1998). *Psychopathy and Their Nature: Implications for Mental Health and Criminal Justice Systems*. In: Millon, T., Simonsen, E., Briket-Smith, M. and R. Davis. *Psychopathy: antisocial, criminal and violent behavior*, 40-50, New York and London: Guilford Press.
- (13) Hošek, A. i Momirović, K. (1998). *Relativni uticaj socioloških i psiholoških faktora na kriminalnu patologiju u porodici i pripadanje prokriminalnim grupama*, Psihologija kriminala, IKSI, Beograd
- (14) Krueger, R.F., Hicks, B.M., and McGue, M. (2001). *Altruism and social behavior: Independent tendencies, unique personality correlates, distinct etiologies*. *Psychological Science*, 12, 397-402.
- (15) Maccoby, E.E., and Martin, J.A. (1983). *Socialisation in the context of the family: Parent-child interaction*. In E.M. Hetherington (ed.), *Handbook of Child Psychology*, vol.4. New York. Wiley.
- (16) McCord, W., and Zola, I.K. (1959). *Origins of crime (A new evaluation of Cambridge-Somerwille youth study)*, Columbia University Press, New York.
- (17) Momirović, K., Wolf, B. i Džamonja, Z. (1998). *Kibernetička baterija konativnih testova KON6*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
- (18) Petterson G.R. (1986). *Performance models for antisocial boys*, *American Psychologist*, 41, 432-444
- (19) Wolf, B., Momirović, K. i Džamonja, Z. (1998). *Baterija testova inteligencije KOG3*, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.

THE FAMILY AND AFFILIATION WITH CRIMINAL GROUPS AS CAUSAL CRIMINOGENIC FACTORS

In further research, we have discussed the relations between violent criminal behavior and the two criminogenic factors that are mentioned relatively often in the anamnesis of a delinquent: the primary family pathology and affiliation with criminal groups. After initial consideration of the results acquired from the relevant researches, we have presented the results obtained by testing 356 adult criminals, average age of 36, who

have been convicted of a violent criminal offence. We were testing hypotheses on how the earlier mentioned etiologic factors affect criminal behavior, and also the hypothesis which claims that the primary family pathology and affiliation with criminal groups are a part of the psychological, not sociological measuring field. By using the adequate instruments and statistical techniques, it was determined that both factors have an effect in the group with conative faculties, as opposed to the sociological (and cognitive) ones. In addition to that, it was concluded that the variable of affiliation with criminal groups functions as an independent regressor to the criminal behavior and that it distinguishes the perpetrators of criminal assaults, whilst the variable of primary family pathology does not have a significant impact on criminal behavior as an independent regressor.

KEY WORDS: primary family pathology / affiliation with criminal groups / criminal behavior

PRILOZI:

Prilog broj 1:

SATREG analiza: regresija varijable pripadnost prokriminalnim grupama (GNG) na varijablu krivično delo (KD)

Koeficijent višestruke korelacije

Multipla R	R ²	Korigovani R ²
,335	,113	,059

Tabela ANOVA

	Suma kvadrata	df	Prosečni kvadrat odstupanja	F	Sig.
Regresija	35,556	18	1,975	2,092	,006
Residual	280,444	297	,944		
Total	316,000	315			

*Zbornik IKSI, 1-2/2010 – V. Gojković
„Porodica i pripadnost kriminalnim grupama kao
kauzalni kriminogeni faktori”, (str. 167-192)*

Standardni regresioni koeficijenti

	Standardni koeficijenti		df	F	Sig.
	Beta	St. greška			
gngr1	-,121	,059	1	4,232	,041
gngr2	,074	,060	1	1,526	,218
gngr3	-,026	,071	1	,137	,711
gngr4	-,014	,071	1	,041	,839
gngr5	-,138	,068	1	4,150	,043
gngr6	-,054	,067	1	,657	,418
gngr7	,056	,064	1	,742	,390
gngr8	,033	,073	1	,209	,648
gngr9	,065	,065	1	,990	,320
gngr10	-,180	,071	1	6,444	,012
gngr11	-,041	,066	1	,398	,528
gngr12	,086	,073	1	1,396	,238
gngr13	-,007	,063	1	,013	,911
gngr14	,163	,064	1	6,550	,011
gngr15	,076	,074	1	1,058	,304
gngr16	-,035	,065	1	,293	,589
gngr17	-,025	,066	1	,146	,702
gngr18	,115	,067	1	2,970	,086

Kvantifikacija zavisne varijable

Kategorije	Frekvencije	Kvantifikacija
ubistvo	118	-,855
tt povrede	32	1,106
razbojn	117	1,039
silovanje	49	-1,145

Prilog broj 2: CATREG analiza uticaja varijable primarne porodične patologije PPT na varijablu krivično delo:

Tabela 87 Koeficijent višestruke korelacije

Multipla R	R ²	Korigovani R ²
,321	,103	,031

Tabela 88 Tabela ANOVA

	Suma kvadrata	df	Prosecni kvadrat odstupanja	F	Sig.
Regresija	30,722	22	1,396	1,437	,096
Residual	267,278	275	,972		
Total	298,000	297			

Tabela 89 Kvantifikacija zavisne varijable

Kategorije	Frekvencije	Kvantifikacija
ubistvo	113	,027
tt povrede	31	-2,425
razbojn	108	-,008
silovanje	46	1,585